

СУЧАСНИЙ СТАН РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ МОЛОКА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Я.В. Карпенко, аспірант

Черкаський державний технологічний університет

У статті розглянуто функціонування регіонального ринку молока Черкаської області і його особливості. Особливу увагу в статті приділено аналізу сучасного стану виробництва і споживання молока і молочної продукції.

Ключові слова: *регіональний ринок, молочна промисловість, молочно-продуктовий підкомплекс, ринок молока.*

Постановка проблеми. На нинішньому етапі соціально-економічного розвитку України однією з найважливіших проблем є напрацювання механізмів ефективного функціонування продовольчого ринку, зокрема ринку молока і молочних продуктів. Регіональний ринок молока та молочної продукції – це складна економічна система відносин та взаємозв'язків між його суб'єктами, що функціонує та розвивається в межах певної адміністративної території відповідно до загальних принципів розвитку вітчизняної економіки та її молочно-продуктового підкомплексу і являє собою вагому складову молокопродуктового підкомплексу області. Оскільки молоко та продукти його переробки є важливою частиною щоденного раціону людини, система його виробництва і збуту повинна стабільно розвиватися, забезпечуючи гарантоване надходження сировини на переробні підприємства і готової продукції до споживачів.

Аналіз останніх досліджень. Різноманітні аспекти функціонування ринку молока і молочної продукції розглядаються у працях таких українських економістів, як П.С. Березівський, Н.С. Белінська, В.І. Бойко, С.В. Васильчак, П.І. Гайдуцький, М.К. Пархоμεць, П.Т. Саблук, В.І. Топіха та інших. Проте вважаємо, що питання дослідження особливостей функціонування ринку молока і молочної продукції у сучасних умовах є актуальними.

Метою цієї статті є аналіз стану регіонального ринку молока Черкаської області, визначення тенденцій його розвитку та основних проблем.

Виклад основного матеріалу. Особливість ринку молока й молокопродуктів – це масовість споживання і соціальна значимість продукту, високий (порівняно з іншими ринками) ступінь державного регулювання, що здійснюється через виробничі й тарифні квоти, імпорتنі мита, санітарні та фітосанітарні заходи, дотації й субсидії виробникам та експортерам тощо.

Останніми роками кон'юнктура ринку молока характеризується поступовим зменшенням виробництва сирого молока сільськогосподарськими товаровиробниками внаслідок зменшення поголів'я корів. Внутрішнє споживання молокопродуктів (в перерахунку на молоко) в Україні стабілізувалося на рівні **10,0-10,4** млн тонн на рік.

Аналіз показників по Черкаській області демонструє, що за останні **20** років поголів'я корів в усіх категоріях господарств скоротилося у **3,4** рази і налічує у **2011** р. **93,5** тис. гол. проти **341,1** тис. гол. у **1990** р. (таб.).

Таблиця

Динаміка поголів'я корів і виробництва молока у Черкаській області

Показник	1990 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.
Поголів'я корів в усіх категоріях господарств, тис. гол.	341,1	188,7	181,0	163,7	131,1	95,4	93,5
Виробництво молока в усіх категоріях господарств, тис. т	1009,7	499,1	537,5	559,7	518,7	478,9	463,9
Питома вага категорій господарств у виробництві молока, %:							
– сільгоспдприємства	82,6	48,3	46,3	42,0	37,0	45,1	47,5
– господарства населення	17,4	51,7	53,7	58,0	63,0	54,9	52,5

Протягом **1990-2011** років особливо значних змін зазнавала структура виробництва молока: питома частка господарств населення зростає від **17,4%** на початку періоду до пікового значення **63%** у **2005** р. і продовжує перевищувати показник

сільгосп підприємств у 2011 р., становлячи 52,5%. Таким чином, виробництво молока змістилося від молочних ферм і комплексів із можливістю застосування нових ефективних технологій та високим рівнем ветеринарного контролю до селянських домогосподарств, які просто не в змозі забезпечити високий рівень гігієни та догляду тварин. Відповідно, молокопереробні підприємства приймають молоко від населення, класифікуючи його як 2-й ґатунок (через невідповідність санітарно-бактеріологічним нормам ДСТУ 362-97) і за ціною на 30-40% нижчою за аналогічну для сільгосп підприємств.

За даними статистики, у 2011 р. із загальної кількості сільськогосподарських підприємств Черкаської області (478) поголів'я корів утримують у 180, що становить 37,7%. При цьому 57% підприємств, які займаються молочним скотарством, утримують до 200 гол. худоби, 26,6% – від 201 до 400 гол., і лише 17,2% господарств мають від 401 гол. молочного стада. Більшість із останньої групи підприємств розташовані на території Чернобаївського та Золотоніського районів. У сільськогосподарських підприємствах зазначених районів вирощують близько 40% всього поголів'я корів області [3, с.148].

Досвід інших країн доводить, що економічно ефективними є ті підприємства, які утримують поголів'я корів чисельністю від 400 голів. Очевидно, що на великому сільськогосподарському підприємстві нарощування обсягів виробництва за рахунок використання ефективних технологій призводить до зниження постійних витрат на одиницю продукції та її кінцевої собівартості. Тож закономірною стала тенденція до скорочення кількості підприємств, які утримують молочні стада до 50 голів: у 2011 р. їх кількість скоротилася на 19% порівняно із 2008 р. і становить 14,4% від загальної чисельності підприємств.

У період з 1990 р. по 2011 р. зберігалася тенденція скорочення обсягів виробництва молока (рис. 1). При цьому величина надою на корову, починаючи з 2005 р., щорічно зростала і у 2011 стала на 55% вищою за показник 1990 р.

Незважаючи на скорочення поголів'я корів та обсягів виробництва молока, діяльність більшості підприємств-виробників залишається прибутковою. Так, у 2011 р. рівень

рентабельності виробництва 1 т молока на сільськогосподарських підприємствах Черкаської області склав **20,5%**, у **2010 р.** – **17,0%**, у **2009 р.** – **8,7%**. Для порівняння, у **1990 р.** аналогічний показник дорівнював **21,9%** [5, с.128].

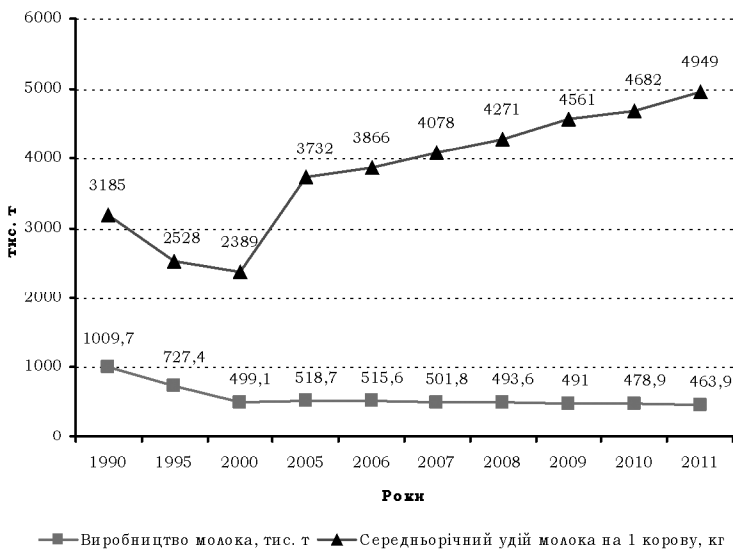

Рис.1. Динаміка виробництва молока та продуктивності корів у всіх категоріях господарств Черкаської області

Варто відзначити, що сформована система державної підтримки галузі не дозволяє компенсувати втрати, викликані негативним впливом зростання витрат виробників і не здатна створити умови для ефективного розвитку молочно-продуктового підкомплексу. Тому для подолання спаду виробництва та формування повноцінного ринку молока і молочної продукції необхідно створити умови для його вдосконалення. При цьому особлива увага повинна бути приділена таким напрямкам:

- регулювання цін на засоби виробництва і послуги, енергоносії, молоко і молочну продукцію;
- вдосконалення податкової та фінансово-кредитної політики;

- субсидування розширеного відтворення підприємств молокопродуктового підкомплексу (дотування виробництва молока, пільгове кредитування, виділення субсидій на придбання обладнання, племінної худоби) [2, с.15].

Фахівцями Мінагрополітики і УААН було розроблено «Галузеву програму розвитку молочного скотарства України до 2015 року», в якій визначено стратегічні напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств молокопродуктового підкомплексу. При обґрунтуванні стратегічних напрямів у розрізі елементів системи молокопродуктового підкомплексу доведено, що відправною точкою перетворень має бути відродження сировинної бази. Розвиток молочного скотарства лежить у площині інтенсифікації, чинниками якої є: міцна кормова база, технологія догляду за тваринами, зокрема ресурсоощадна технологія, цілеспрямована селекційно-племінна робота, інтенсивне відтворення стада, налагодження інтеграційних стосунків з молокопереробними підприємствами [4].

Слід зазначити, що в Черкаській області підприємства мають стабільний ринок збуту і молочна продукція користується попитом не тільки на території області, а й за її межами.

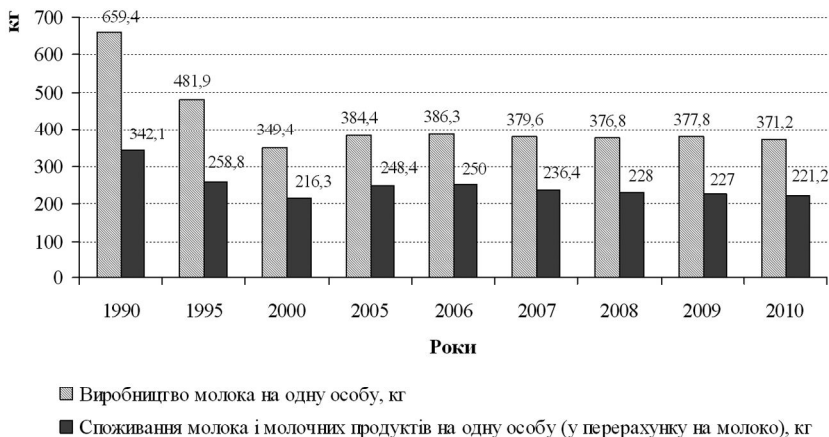

Рис.2. Динаміка річного виробництва і споживання молока у Черкаській області на одну особу

В останні кілька років попит на молоко і молочну продукцію в Україні та в Черкаській області лишається стабільним, але не досягає граничного рівня. Фактичне споживання молока та молочних продуктів (у перерахунку на молоко) жителями Черкаської області у 2010 р. становило 221 кг проти раціональних норм споживання 380 кг [5, 84]. Як видно з рис. 1, тенденція зменшення споживання молочної продукції населенням супроводжує аналогічну тенденцію виробництва. Однією з причин цього явища є усталеність попиту на молочну продукцію традиційного сегменту та недостатній розвиток сегменту нових видів продукції. Так, аналіз структури споживчих витрат домашніх господарств України на купівлю продуктів харчування в 2010 р. показав, що витрати на купівлю молока і молочних продуктів у сукупних витратах громадян є одними з пріоритетних (6,9%) і посідають четверте місце після олії та жирів (11%), м'ясних (17,7%) і хлібобулочних (22%) продуктів. Аналогічна ситуація і в регіонах країни [1].

Формування цін на молокопродукцію значною мірою залежить від співвідношення попиту та пропозиції з урахуванням сезонних чинників. Зниження цін на молоко в Україні, як правило, припадає на літні місяці. Саме в цей період виробляють та реалізують найбільші обсяги молока. В осінньо-зимовий період, коли надої молока порівняно низькі, реалізаційні ціни підвищуються.

Продукцію молочної галузі в цілому можна умовно розділити на два сегменти: сегмент традиційних продуктів (сметана, молоко, масло, сир) і нових продуктів (йогурти, десерти, пудинги, ароматизоване молоко).

Сегмент традиційних продуктів у грошовому вираженні змінюється відповідно до зміни доходів населення. У цього сегмента є перспективи зростання і в натуральному вираженні, тому що споживання молочних продуктів цього сегмента оцінюється як недостатнє в зв'язку з низькою купівельною спроможністю населення.

Сегмент нових молочних продуктів, на думку фахівців, буде активно зростати у вартісному і натуральному вираженні по мірі зростання доходів населення. Продукти цього сегмента поки що відносно дорогі, що зумовлює низькі, порівняно з

країнами Європи, обсяги їх споживання. Цей сегмент ринку більш привабливий для великих компаній, оскільки вони мають можливість купувати сучасне дороге обладнання і забезпечувати більш високу рентабельність виробництва.

Для підвищення конкурентоспроможності продукції молокопродуктового підкомплексу, а також її виробників першочерговими заходами мікрорівня управління є запровадження систем менеджменту якості підприємств, зміст яких полягає в комплексному управлінні якісним виконанням усіх технологічних, організаційних та збутових процесів. На макрорівні необхідне встановлення дієвого державного контролю за дотриманням визначених стандартами вимог.

Дослідження виявляють, що однією з причин скорочення галузі молочного скотарства є нееквівалентність міжгалузевих відносин у молокопродуктовому підкомплексі, яка полягає в опортуністичній поведінці як сільськогосподарських виробників, так і переробних підприємств. Тому найкращою формою задоволення економічних інтересів технологічно та функціонально взаємопов'язаних галузей аграрного сектора є вертикальна інтеграція. Спільне функціонування підприємств однієї продуктової вертикалі дає можливість взаємного досягнення економічної вигоди всіх її суб'єктів; забезпечує вигоду в певних випадках і горизонтальне об'єднання суб'єктів одного виду діяльності, сприяє поліпшенню якості готової продукції та підвищенню вигідності співпраці введенням до об'єднаної структури оптової й роздрібної торгівлі. Це забезпечить збереження якості молочної продукції на шляху від складу виробника до столу споживача [2, 17].

Висновки. Сучасний стан ринку молока і молочної продукції Черкаської області зумовлений значною кількістю факторів, серед яких визначальними є дефіцит та низька якість сировинної бази, уповільнене зростання сегменту нової продукції, дефіцит коштів у сільгоспвиробників для впровадження передових технологій утримання та відтворення поголів'я, відсутність матеріальних і соціальних стимулів поліпшення організації праці у молочному скотарстві. Вирішення зазначених проблем молочного виробництва необхідно здійснювати на державному та регіональному рівні за допомогою реаліза-

ції державних і регіональних програм підтримки фермерства і великотоварного виробництва, забезпечення взаємовигідних інтеграційних зв'язків «виробництво-переробка-збут», а також створення сприятливих умов для підвищення інвестиційної привабливості молочного сектору. Водночас варто зазначити, що соціально-економічні чинники, від яких також залежить розвиток ринку молока, є динамічними і потребують комплексного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : офіційний сайт — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Збарський В. К. Перспективи відродження молочного скотарства на Черкащині / В. К. Збарський // Економіка АПК. — 2012. — № 10. — С. 10—18.
3. Мовчанюк А. В. Проблеми розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області / А. В. Мовчанюк // Економіка АПК. — 2012. — № 10. — С. 146—151.
4. Про затвердження галузевої Програми розвитку молочного скотарства України до 2015 року [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики України від 10.12.2007 р. № 886/128. — Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_b5/pg_gswbxt.htm
5. Сільське господарство Черкаської області 2011. — Черкаси : Головне управління статистики у Черкаській області, 2011. — 256 с.
6. Тивончук Я. О. Методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму активізації діяльності підприємницьких структур ринку молока і молокопродуктів / Я. О. Тивончук // Агроінком. — 2011. — № 1—3. — С. 15—20.

Я.В. Карпенко. Современное состояние регионального рынка молока Черкасской области.

В статье освещено функционирование регионального рынка молока Черкасской области и его особенности. Особенное внимание в статье уделено анализу современного состояния производства и потребления молока и молочной продукции.

Y. Karpenko. Modern state of the Cherkassy region's dairy market.

The article deals with the functioning of the Cherkassy region's dairy market and its specific features. The special attention was given to the analysis of the current state of dairy production and consumption.